

David Montijas

**OBIČAJI I PRAZNICI KOD
JEVREJA**

David Montijas

**OBIČAJI I PRAZNICI KOD
JEVREJA**

Izdavač: Jevrejska opština Pančevo, 2008

SADRŽAJ

1. O OBIČAJIMA
2. O PRAZNICIMA
3. NASTANAK JEVREJSKOG NARODA
 - 3.1 UJEDINJENJE JEVREJSKIH PLEMENA I PRIMANJE BOŽJIH ZAPOVESTI
JERUSALIMSKI HRAM
4. OBIČAJI I PRAZNICI U ŽIVOTU JEVREJA
5. SIMBOLI I MANJE POZNATI POJMOVI
6. PRAZNICI
 - 6.1 VELIKI PRAZNICI
 - 6.1.1 ŠABAT
 - 6.1.2 ROŠ HODEŠ
 - 6.1.3 ROŠ HAŠANA
 - 6.1.4 JOM KIPUR
 - 6.2 HODOČASNI PRAZNICI
 - 6.2.1 PESAH
 - 6.2.2 ŠAVUOT
 - 6.2.3 ŠUKOT
 - 6.2.4 IŠRU HAG
7. OSTALI PRAZNICI
 - 7.1 LAG BAOMER
 - 7.2 HANUKA
 - 7.3 TUBISVAT
 - 7.4 PURIM
8. POSTOVI
 - 8.1 TIŠA BEAV
 - 8.2 ŠIVA ASAR BETAMUZ
 - 8.3 COM GEDALJA
 - 8.4 ASARA BETEVET
9. SPOMEN DANI
 - 9.1 JOM HAŠOA
 - 9.2 JOM HAACMAUT
10. ŽIVOTNI CIKLUS
 - 10.1 BRIT MILA
 - 10.2 BAR MICVA
 - 10.3 BAT MICVA
 - 10.4 VENČANJE
 - 10.5 RAZVOD
 - 10.6 ŽALOBNI OBIČAJI

1. O OBIČAJIMA

Opšta definicija običaja je da su to utvrđeni oblici ponašanja i življenja unutar jedne zajednice koji se prenose sa generacije na generaciju. Kao društvena pravila ponašanja oni su se razvijali postepeno: od ponavljanja pojedinih korisnih postupaka (naročito u vezi sa samozaštitom određene društvene grupacije), preko stvaranja ustaljenih navika, do formiranja opštih obrazaca društveno prihvatljivog ponašanja i odbacivanja onih pojedinaca koji se tih obrazaca nisu pridržavali. Na taj način običaji postaju izvorne norme na kojima se temelji moral, religija i pravo nekog društva.

Raznolikost običaja u pojedinim civilizacijama i kulturnim epohama, društvima i društvenim skupinama upućuje na njihovu suštinsku vezu sa načinom života i položajem koji pojedinac ili društvena grupacija zauzima. Prema toj zavisnosti razvijaju se različiti običaji unutar istog društva, a istovremeno svi običaji neke zajednice stvaraju celinu koja je osnov društvene hijerarhije.

Kao nepisano pravilo ponašanja, običaji se razlikuju od pravnih normi spontanošću nastanka, sadržajem i oblicima kazni za njihovo nepridržavanje. Skala tih kazni može ići od običnog podsmeha, do fizičkog nasilja, pa i likvidacije pojedinca. Karakteristika kazni je da su one neformalne, pa nekad i u sukobu sa legalnim društvenim normama.

I danas, u zavisnosti od stepena razvoja društva i dostignutog ekonomskog i društvenog bogatstva pojedinih država i zajednica, običaji imaju izuzetan značaj.

U nekim zemljama običaji i običajne norme naročito oživljavaju i počinju naširoko da se primenjuju posle sloma komunizma.

2. O PRAZNICIMA

Pod pojmom praznik obično se podrazumeva dan od mora ispunjen aktivnostima koje doprinose dobrom raspoloženju i stoga praznici ne predstavljaju samo nužni predah u ra-

dom ispunjenoj svakodnevnicu, već i mogućnost obnove životne snage. Oni prate tok kalendarske godine s njenim ritmičnim promjenama, tok ljudskog života, kao i događaje u narodu i društvu uopšte koji znače neku prekretnicu i vredni su po mena, odnosno nezaborava.

Praznici su još od pradavnih vremena povezani s religijom i mitologijom. Stari praznici lovaca, stočara, zemljoradnika, praznici prvog ulova, prvine od stada, prvih plodova žetve i berbe, skoro uvek su bili praćeni prinošenjem žrtava uz ritualnu gozbu, pesmu, razna nadmetanja, međusobne posete i razmenjivanje poklona. Do današnjih dana oni su zadržali svoje bitno obeležje neradnog dana posvećenog porodici i najbližima, dan veselja, ali i dan kada se čovek predaje mislima i molitvama.

3. NASTANAK JEVREJSKOG NARODA

Istorija jevrejskog naroda duga je više od tri hiljade godina i uglavnom se deli na dva perioda:

1. Istočni, koji je trajao više od dve hiljade godina, kada su Jevreji živeli u Aziji i Africi na obalama Sredozemnog mora, u svojoj zemlji Palestini (Izraelu), Vaviloniji i Egiptu, i
2. Zapadni, koji počinje posle rušenja Drugog jerusalimskog hrama 70. godine n.e. od strane Rimljana; većina Jevreja seli se u evropske zemlje, a kasnije i u Ameriku

Jevrejski narod živi još od vremena njegovih praotaca, patrijarha Avrama, Isaka i Jakova, sve do današnjih dana. Početak njegovog nastanka vezuje se u biblijskim izvorima za Kanaan, uzani pojas na istočnoj obali Sredozemnog mora dužine oko 350 km i širine oko 100 km. Kasnije je južni deo Kanaana nazvan Judejom, a severni Izraelom. Ep o patrijarsima, kojima je posvećen veliki deo Prve knjige Mojsijeve (Postanje, ili hebrejski Berešit - U početku), govori o tome kako je Bog naložio Avramu, koji je bespogovorno u njega kao jedinog Boga verovao, da napusti rodni grad Ur u Mesopotamiji i pođe u Zemlju kanaansku, u kojoj "teku med i mleko". Kasnije teška suša pogađa Kanaan i Avram sa svojom porodicom kreće na dug put ka Egiptu, ali se ponovo vraća u

Kanaan i nastanjuje na jugu u blizini grada Hebrona. Vernost Bogu tokom Avramovog putovanja još je više ojačala i dobila oblik savezništva, zasnovanog na sporazumu po kojem je Zemlja kanaanska obećana Avramovom potomstvu. Avramovo potomstvo našlo je obećanu zemlju tek posle dugih godina provedenih u egipatskom ropstvu.

3.1 UJEDINJENJE JEVREJSKIH PLEMENA I PRIMANJE BOŽJIH ZAPOVESTI

Jevrejska istorijska tradicija povezuje okupljanje izraelskih plemena u jedinstvenu naciju s njihovim izlaskom iz Egipta i nalazi se u dvema Mojsijevim knjigama - Drugoj (Izlazak, hebrejski Šemot - Imena) i Četvrtoj (Brojevi, hebrejski Bamidbar - U pustinji), produžetku epa o patrijarsima.

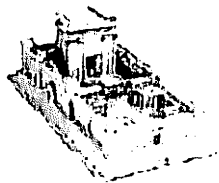
Prema Bibliji (hebrejski TANAH), Jakov je imao dvanaestoro sinova koji su kasnije osnovali svoje porodice iz kojih je postepeno izraslo dvanaest plemena ili grupa porodica koje su zajedno stvorile jevrejski narod (narod Izrael).

Najmlađeg Jakovljevog sina Josifa, dok su čuvali u polju stada, ljubomorna braća bacaju u duboku jamu prepuštajući ga sudbini, ali ga nalazi grupa Arapa, odvodi u Egipat i tamo prodaje kao roba. U Egiptu on se proćuo po svojoj mudrosti i proročkim sposobnostima, te tako dospeva u povlašćen položaj i ubrzo stiće ugled i bogatstvo. Nakon izvesnog vremena, posle više gladnih godina koje su zavladaile u Kanaanu, Jakov sa ostalim sinovima dolazi u Egipat. Josif braći oporašta grehe i pomaže da se snađu u novoj sredini. Ubrzo posle Josifove smrti na egipatski presto dolazi novi faraon, za koga tumači Biblije veruju da je bio Ramzes II. On zaboravlja sve Josifove zasluge i iz straha od narastajućeg broja jevrejske populacije, kažnjava Jevreje tako što ih pretvara u robove i primorava na težak fizički rad u izgradnji egipatskih gradova Pitoma i Ramzesa. Kako su se jevrejske porodice i dalje brzo uvećavale, faraon naređuje da se sva njihova prvorodena muška deca utope u reci Nil. Mojsije, dete jedne od jevrejskih robinja, sticajem okolnosti dospeva na faraonski dvor gde ga princeza usvaja i odgaja kao rođeno dete.

Kada je Mojsije dovoljno porastao, ne mogavši da ostane gluv i nem gledajući težak život i surovo kažnjavanje jevrejskih robova i ne znajući za svoje poreklo, on ubija jednog Egipćanina i beži iz carske palate u divljinu. Kasnije, u divljini, ispostavlja se da je on izabranik Božji koji će, i pored protivljenja i neverice u svoje sposobnosti, vođen Bogom, izvesti Izraelce iz dugogodišnjeg egipatskog ropstva. Četrdeset godina, na čelu sa Mojsijem, sinovi Izraela lutali su pustinjom prolazeći kroz mnoga iskušenja. Najzad su stigli do Sinajske gore gde ih Mojsije dovodi da sami poslušaju glas Božji i uvere se u njegovo postojanje. Tamo, na Sinajskoj gori, oni od Boga primaju "Deset zapovesti" koje je Mojsije uklesao u kamene ploče da bi svako mogao da ih pamti i poštuje. Za njihovo čuvanje, opet po Božjoj zapovesti, načinio je i "Zavetni kovčeg" koji će kasnije zauzimati u Hramu "najsvetije od svetih mesta". Bili su to prvi zakoni vere i morala.

Izlazak iz Egipta, lutanje po pustinji i proces preobražaja izraelskih plemena u jedinstvenu naciju, povezan je u jevrejskoj istoriji sa ličnošću Mojsija kao prvog vođe, proroka i zakonodavca. U svojstvu vođe i proroka Mojsije se prikazuje kao izaslanik Boga. Druga strana Mojsijeve ličnosti, kao zakonodavca, izražena je u obznanjivanju "Deset zapovesti", koje obuhvataju različite oblasti ljudskog života, verske simbole i osnovna načela individualnog i društvenog morala.

3.2 JERUSALIMSKI HRAM

Posle Mojsijeve smrti, plemena, sada ujedinjena u narod, na čelu sa Još uom, stižu u obećanu zemlju Kanaan i tu se posle niza ratova nastanjuju. Plemena su među sobom podelila teritoriju i Kanaanska zemlja postala je Zemlja Izraela, a nakon Još uine smrti svako pleme imalo je svog starešinu ili sudiju. Tu razjedinjenost koristili su susedni narodi i ratovi su neprekidno vođeni. U takvoj atmosferi bilo je nužno izabrati jednog zajedničkog vođu koji bi borbe i osvajanja učinio uspešnijim. Jevrejski narod dobija svog prvog kralja u istoriji. Bio je to kralj Saul (1025-1004 p.n.e.), koga nasleđuje kralj David (1004-965 p.n.e.), mnogo značajniji i poznatiji vladar od svog prethodnika. David osvaja jerusalimsku tvrđavu i proglašava Jerusalem za prestonicu izraelske dr-

žave, osniva vojsku i isteruje Filistejce i druga neprijateljska plemena iz izraelskih gradova. Poznat je i kao autor mnogih psalma. Po njemu Jerusalim dobija ime Davidov grad.

David u Jerusalim prenosi "Zavetni kovčeg" sa tablicama "Božjih zapovesti", koji su Izraelci čuvali i nosili kroz sve borbe kao najsvetiju relikviju. Postavlja ga u jedno od jerusalimskih svetilišta sa namerom da kasnije podigne hram kao stalno mesto njegovog čuvanja i mesto hodočašća za vreme tri velika praznika: Pesaha, Šavuota i Sukota. Međutim, Davidova ideja o izgradnji hrama nije se ostvarila za vreme njegove vladavine, jer, kako Biblija pripoveda, Bog mu nije dozvolio da izgradi svetilište pošto su mu ruke bile "krvlju umazane". David je bio kralj, ali prevashodno on je bio ratnik koji je učestvovao u mnogim sukobima i borbama, kako tokom svog uspona ka prestolu, tako i za vreme svoje vladavine, ubivši mnoge protivnike.

Na samrtnoj postelji za novog kralja on kruniše sina Solomona (965-928 p.n.e.) koji postaje treći čuveni izraelski kralj. Bio je poznat kao najmudriji čovek svog vremena. Živeo je raskošno i ideju svog oca o izgradnji hrama sproveo je u delo i sazidao veličanstven hram. Pored hrama sazidao je i mnoge zgrade i palate. Takav sjaj Jerusalima plaćao je narod koji je postajao sve nezadovoljniji i podeljeniji, što na kraju, posle Solomonove smrti, dovodi do rascepa kraljevine na Izrael na severu i Judeju na jugu zemlje, dve slabe države u stalnom međusobnom sukobu.

Solomonov Hram postao je centar i simbol nacionalne samostalnosti i jedinstva, za vernike znak Božje prisutnosti, ali i sedište narodnog rukovodstva, Sanhedrina, mesto sa kojeg se usmeravao život celog naroda, u kojem su se vršili mnogobrojni obredi, prinosile žrtve i u koji su se obavezno slali prinosi i darovi za njegovo održavanje. U Hram se hodočastilo iz svih krajeva zemlje i dijaspore. Razorio ga je 586. godine p.n.e. vavilonski kralj Nabukodonosor. Jerusalim je opustošen, a hiljade stanovnika Judeje odvedeno u Vaviloniju u ropstvo.

Sa nestankom Hrama sav taj život prestaje. Umesto toga, u izgnanstvu Jevreji osnivaju bogomolje u kojim se mole okrećući se ka Jerusalimu i razorenom Hramu. Čitaju se svete knjige, pevaju psalmi, slušaju reči učitelja i proroka i počinju da se stvaraju molitve kojima se svaki pojedinac, lično, moli Gospodu da usliši njegovu želju i želju celog naroda za po-

vratka u domovinu. Tu nastaju prvi psalmi posvećeni Cionu, brdu u središtu Jerusalima, kao simbolu izgubljene države i otadžbine. U vavilonskom progonstvu (hebrejski galutu), u dijaspori, počinju i prva okupljanja sabora (hebrejski Bet-Hakneset, grčki sinagoga).

Kada posle pedeset godina Nabukodonosor umire, njegovi naslednici bili su suviše slabi pred novom silom koja se pojavila u centralnoj Aziji - Persijom. Persijski vladar Kir 539. godine p.n.e. zauzima Vavilon i izdaje proglas po kojem svi Jevreji koji žele mogu da se vrata u Jerusalim i ponovo sagrađe hram. Za tu namenu je čak naredio dvorskoj blagajni da Jevrejima dâ dovoljno sredstava i vrati ukrase i posuđe koje je Nabukodonosor opljačkao iz Jerusalimskog Hrama. Desetine hiljada Jevreja kreće put Judeje, sada delu Persijske carevine koja je imala veliku autonomiju. Povratnici, bez mnogo sredstava, odmah počinju izgradnju II Jerusalimskog Hrama. Izgradnja je trajala sedamdeset godina, a sam Hram nije ni približno bio raskošan kao Solomonov. Kasnije, za vreme vladavine rimskog cara Heroda, u manjoj meri je uvećan i ukrašen.

Persija je vladala Judejom dve stotine godina (od 530. do 330. godine p.n.e.), nakon čega Aleksandar Makedonski osvaja Jerusalim i Jevrejima ostavlja sve slobode koje su uživali pod Persijancima. Ipak, period grčke vladavine, prvo pod Ptolomejcima, a naročito pod Seleukidima, bio je period pokušaja helenizacije jevrejskog naroda. Pokušaj helenizacije kulminirao je stavljanjem kipa boga Zeusa u Jerusalimski Hram. Jevrejski narod podiže ustanak i pod vođstvom Jude Makabejca 164. godine p.n.e. isteruje grčku vojsku iz velikog dela zemlje, čisti Hram od tuđih idola i ponovo ga osveštava. Posle četiri stotine godina vladavine Persijanaca i Grka, Judeja ponovo postaje slobodna država pod sopstvenom vlašću Hašmonejaca, sve do 63. godine p.n.e. kada zemljom počinju da vladaju Rimljani. Rimljani, ne razumevajući jevrejski način života i verske običaje, nameću veliki danak jevrejskom narodu i izazivaju neprijateljsko raspoloženje primoravanjem Jevreja da se klanjaju rimskim božanstvima. Jedino za vreme kratkotrajne vladavine Agripe, Jevreji imaju povoljniji položaj. Ali novi upravitelji, koji su se često smenjivali, bili su još gori od prethodnih. Narod se ponovo digao na ustanak. Posle više meseci opsade Jerusalima, 70. godine nove ere Rimljani su, na čelu sa Titusom, sinom cara Vespazijana, upali u grad, razo-

rili ga i spalili obnovljeni II Hram. Iako su se herojski borili, Jevreji su bili poraženi i posle toga odvedeni u Rimsku Imperiju ili se razišli širom sveta. Do posle završetka II svetskog rata Jevreji nisu imali svoju domovinu, kada je 1948. godine osnovana država Izrael. Međutim, i tokom skoro dve hiljade godina duge istorije posle razaranja II Hrama, bez obzira gde su se u svetu nalazili i bez obzira kako su bili prihvaćeni u novim sredinama, Jevreji su sačuvali svoju veru i običaje.

4. OBIČAJI I PRAZNICI U ŽIVOTU JEVREJA

Činjenica da je jevrejski narod opstao i posle mnogih progona i pokušaja istrebljenja, ne znači da su dani ropstva, isterivanja, ponižavanja, zabrana održavanja verskih propisa i tradicije, Holokaust, zaboravljeni. Ovim događajima iz dalje i bliže istorije Jevreji pridaju izuzetno veliku važnost.

II svetski rat i Holokaust posebno je poglavlje u istoriji jevrejskog naroda. U Holokaustu, koji je sprovodila nacistička Nemačka, brutalno je ubijeno šest miliona Jevreja i potpuno demografski izmenjena karta Evrope. Brojne jevrejske zajednice nestale su u dimu gasnih komora, ubijanju, od bolesti i robovskog iscrpljujućeg rada za potrebe nemačke ratne mašinerije i umobolne ideje o višoj, arijevske rasi. Dani sećanja imaju ulogu da se ti strašni događaji nikada ne zaborave.

Jevrejska vera je svoje osobenosti poprimila tek po izlasku jevrejskog naroda iz egipatskog ropstva i dobijanja "Deset Božjih zapovesti". Od tog vremena, sve do danas, jevrejski narod razvija svoju tradiciju i sa poštovanjem se seća svoje istorije, slaveći praznike i poštujući običaje. U prvo vreme "Zavetni kovčeg" sa Tablicama zakona čuvan je u posebnom pokretnom šatoru, koji je bio prvi jevrejski hram oko kojeg je stvorena sveštenička kasta (hebrejski kohanim), koja je igrala sve značajniju ulogu u životu jevrejskih plemena posle useljenja u "obećanu zemlju". Postojala je razlika između učenja proroka koji su narodu propovedali načela vere i učenja sveštenika. Sveštenici su smatrali da se Bogu služi molitvama i prinošenjem žrtvi u Hramu, dok su proroci propovedali da se Bogu služi dobrim delima, plemenitošću, ljubavlju prema bližnjima i pravednošću.

U svetim knjigama jevrejskog naroda, Tori (Mojsijevo Petoknjžje) i Knjigama proroka (hebrejski Ketuvim), sadržana su

oba učenja. Ovi spisi sadrže i sve zakone i narodna shvatanja o Bogu, o vasioni, o životu i smrti, a prikazuju i istoriju jevrejskog naroda i njegov položaj među ostalim narodima.

Osnovu jevrejske vere svakako predstavljaju "Božje zapovesti" koje je Mojsije primio na Sinajskoj gori zajedno sa svim objašnjenjima i koja su sadržana u Tori. Očuvanju njihove neprikosновенosti kroz vekove posebno je doprinelo stvaranje Talmuda. Njegovo objedinjavanje trajalo je od III do VI veka. Sastoji se od Mišne (Ponavljanje) i Gemare (Upotpunjavanje). Na sastavljanju Talmuda radili su najveći verski autoriteti i umovi u svim zemljama jevrejske dijaspore. Obradujući sve oblasti ljudske aktivnosti, Talmud je bio glavni izvor i udžbenik na kojem su se vekovima odgajale jevrejske generacije, vršeci veliku ulogu u očuvanju duhovnog i etničkog identiteta Jevreja.

Talmud je u početku bio usmeni nauk, usmeno predanje i prenošen je s kolena na koleno, a u IV veku počinje da se zapisuje i rediguje da bi na kraju postao odlučujući zakonik za sve pojave u životu Jevreja. To je ustvari veliki zbornik rasprava o bogoslovskim, pravnim, društvenim i drugim pitanjima, vođenim vekovima u cilju prilagođavanja zakona Tanaha novim životnim uslovima. Pisan je na hebrejskom i aramejskom jeziku i veoma malo preveden.

Pored Tore i Talmuda, treća značajna knjiga za Jevreje je Kabala - mistično učenje iz ranog srednjeg veka, na hebrejskom još nazvano Torat Hasod - tajno učenje. To je versko-filozofsko učenje o emanaciji, razmatra pitanje Boga i stvaranje sveta, a svoja tumačenja zasniva na kombinacijama slova i simbola iz Tanaha. Samo muškarci Jevreji mogu da proučavaju Kabaalu, ali tek posle četrdesete godine života, jer se smatra da je čovek tek tada spreman da to štivo pojmi.

Neki praznici i običaji kod Jevreja su skorijeg datuma, ali mnogi potiču još iz antičkog doba. Glavni godišnji praznici u to vreme bili su prilagođeni životu zemljoradnika. Pesah je bio praznik proleća, Šavuot letnji praznik žetve, a Sukot se slavio u jesen kada su se sakupljali plodovi na poljima i obavljala berba u vinogradima. Kasnije ovi praznici dobijaju karakter istorijskih i verskih praznika. U doba Grka i Rimljana Jevreji nisu mogli ustancima i ratovima da spasu svoju zemlju tuđinske vlasti, ali ih je neprekidna borba za slobodu učinila duhovno jakim i vernim svojoj nacionalnoj kulturi. Tokom srednjeg veka,

do kraja XV stolecá, u unutrašnjem životu jevrejskih zajednica uspostavljen je više-manje ustaljen red.

Navike i običaji nisu u svim pojedinostima, niti u svim zemljama u koje su Jevreji proterani ili u koje su se raselili, bili isti. Međutim, bilo je opšte pravilo da Jevreji, gde god se nalazili, žive svojim sopstvenim životom, prilagođavajući se uslovima života koji se odvijao oko njih. Ovaj proces prilagođavanja prvenstveno se odrazio na jezik. Rasuti po mnogim zemljama, oni nisu mogli da sačuvaju zajednički jezik. Prihvatili su jezik sredine, ali su u njega unosili mnoge reči iz hebrejskog, jezika svojih molitvi, verskih običaja, škola i književnosti. Tako su nastala dva glavna jezika raseljenih Jevreja: nemačko-jevrejski ili jidiš i špansko-jevrejski ili ladino.

Tokom istorije Jevreji su uglavnom bili proganjani, a njihova vera i običaji zabranjivani. I u takvim okolnostima oni su, bilo javno po cenu života, bilo krijući se, u svojim domovima, zadržavali svoj identitet kroz poštovanje zakona Tore, slavljenje sopstvenih praznika i pridržavanje običaja.

5. SIMBOLI I MANJE POZNATI POJMOVI

MEZUZA je simbol koji propisuje TORA i na hebrejskom doslovno znači dovratnik. To je svitak od pergamenta koji se stavlja u malu kasetu cevastog oblika od metala, drveta, kamena, pečene gline ili u današnje vreme i od plastike i pričvršćuje u kosom položaju na gornji deo desnog dovratka. Na svitku su isključivo rukom sofera (pisara svetih i obrednih spisa) ispisana dva odlomka iz V knjige Mojsijeve: "Sema Jisrael" ("Čuj Izraelu") i "Vehaja im šemoa tišmeu" ("Ako se budete pridržavali mojih zakona"). Na spoljnoj strani kasetice ispisuje se hebrejsko slovo šin (ש), što je skraćenica od reči šadaj - svemogući.

Mezuzza treba stalno da podseća na uzvišenost i jedinstvo Gospoda Boga koji štiti jevrejski narod. Pri postavljanju mezuzze vrši se njeno osvećenje. U znak vere, pri ulasku ili izlasku iz prostorije, mezuzza se dodiruje vrhovima prstiju desne ruke, a njima se zatim dodiruju usne.

Prilikom preseljenja mezuzza se obavezno skida sa dovratka da bi se otklonila i najmanja mogućnost da se kasnije sa njom postupa na neprimeren način.

MENORA je sedmokraki svećnjak koji predstavlja simbol jevrejskog naroda i potiče još iz Mojsijevog vremena. Izgled mu je utvrđen za vreme primanja "Deset zapovesti" na Sinajskoj gori. Sa obe strane središnjeg stuba svećnjak se grana na po tri kraka, formirajući ukupno sedam krakova. U II knjizi Mojsijevoj (Izlazak, hebrejski Šemot) dat je detaljan opis menore. Jevreji su menoru nosili sa sobom kroz Sinajsku pustinju, a kasnije je postavili u "Zavetni šator". Kada je kralj Solomon izgradio Jerusalimski Hram, u njega je postavljena velika zlatna menora i još deset manjih. U II Hramu je postojala samo jedna menora koja je ovekovečena na reljefu Trijumfalnog luka u Rimu, na kome se vidi kako Rimljani odvođe jevrejsko roblje i oteto blago iz Hrama, 70. godine, po osvajanju Jerusalima.

Svećnjak, generalno, ima veliku ulogu u jevrejskom poštovanju praznika. Sveće se pale gotovo za svaki praznik. Tako se za Hanuku pali devetokraki svećnjak, koji je dobio i poseban naziv hanukija (kako bi se razlikovao od hramske menore).

TALIT je molitveni šal ili ogrtač bele boje od platna ili svile sa plavim ili crnim prugama na oba kraja i osmostrukim resama vezanim u čvor na četiri ugla; svaka resa predstavlja određenu dužnost koja se ne sme zaboraviti. Na deo oko vrata stavljaju se ukrasne trake. Talit nose muškarci, a sveštena lica i funkcioneri jevrejskih zajednica nose ga prilikom svakog obreda.

TEFILIN je molitveno remenje koje stavljaju muškarci stariji od trinaest godina i to samo ultraortodoksni pripadnici jevrejske vere.

MAGEN DAVID (hebrejski Davidov štiti, kod nas poznatiji kao Davidova zvezda) je znak koji se sastoji od dva jednakostranična trougla postavljena tako da obrazuju šestokraku zvezdu. Znak je poznat još i kao Solomonov pečat. Upotreba ovog simbola je stara i široko rasprostranjena, ali to nije simbol samo jevrejskog naroda i prvobitno nije imao ništa zajedničko sa judaizmom. Može se naći u ornamentici raznih religija. U ranoj jevrejskoj

literaturi i umetnosti veoma je redak. Prema legendi, to je simbol kralja Davida, čiji su vojnici na štitovima imali Magen David. Tokom istorije on dobija i mistično značenje. Za njegov oblik postoji više objašnjenja, od toga da je gornji vrh trougla povezan sa Bogom, a donji sa realnim svetom, do toga da isprepletanost trouglova predstavlja neraskidivu vezu koja postoji kod jevrejskog naroda, kao i druga. Magen David postao je simbol jevrejskog naroda relativno skoro, tek u dijaspori i pojavljivao se na najrazličitijim mestima. U 17. veku postaje popularno stavljanje znaka na spoljašnost sinagoga kako bi jevrejski molitveni dom bio lako prepoznatljiv. Ipak, popularnost je stekao tek kada ga je kao svoj amblem usvojio Cionistički pokret (pokret koji se prvenstveno zalagao za povratak raseljenih Jevreja u pradomovinu i osnivanje sopstvene države).

Znak je tokom istorije korišćen u progonima Jevreja za njihovo obeležavanje, posebno u vreme Holokausta.

ŠOFAR je duvački instrument, jedan od najstarijih na svetu. Pravi se od ovnujskog ili kozjeg roga. Proizvodi tri zvuka: jedan dug, tri kratka, tužna i devet kratkih isprekidanih zvukova. Još od davnina se koristi u obredne svrhe.

MIKVE su ritualno kupatilo sa tekućom vodom, što je u jevrejskoj veri izuzetno važno. Voda je prvobitni izvor svih živih bića i smatra se da ima moć pročišćavanja, obnove i izgradnje života. U mikve se odlazi uoči Šabata, uoči praznika i u još nekim posebnim slučajevima. U mikve treba tri puta zaroniti uz kazivanje posebnog blagoslova.

KIPA je pokrov za glavu, kapa. Iako je to najprepoznatljiviji znak jevrejske garderobe, to je ujedno i znak sa najmanje religijskog značenja. Običaj pokrivanja glave prilikom molitve kod Jevreja potiče još iz antičkog doba, kada je i kod ostalih naroda to bio znak poštovanja, pa je verovatno prihvaćen kao izraz poštovanja prema Bogu. Ne postoje posebni propisi o njegovom izgledu ili izradi.

LULAV označava "četiri vrste" i predstavlja snop sastavljen od listova palme, tri grančice mirte i dve grančice vrbe i ploda citrusa. Te biljke su sastavni deo narodnog običaja u vreme praznika Sukota, a uveden je kao simbol uspešne poljoprivrede posle lutanja po pustinji.

MINJAN je skup od deset odraslih muškaraca starijih od trinaest godina bez kojih se ne može održati grupna molitva.

MICVA znači zapovest, naredbu i odnosi se na "Božje zapovesti" kojih u Tori ima ukupno 613. 284 su naredbe, a 365 su zabrane. Ispunjavanjem ovih zapovesti čini se bogougodno delo, te se reč micva koristi i za sva dobra dela. Tora naređuje da se siromasima neupadljivo pomaže, čini dobro delo, ali da se izbegava davanje ponižavajuće milostinje iz ruke u ruku.

SALOM na hebrejskom znači mir, a u svakodnevnom životu to je jevrejski pozdrav u svakoj prilici. "Šabat šalom" je pozdrav za Šabat.

KADIŠ se čita u okviru pogrebnog rituala i na aramejskom jeziku znači posvećenje. Kadiš ne oplakuje pokojnika, već se veliča Gospod Bog čija su dela istinita i pravedna. Za čitanje kadiša potrebna je minjan. Čita se u stojećem položaju.

HEVRA KADIŠA ili Sveto društvo postoji u jevrejskim zajednicama već više vekova. To je dobrovoljna organizacija koja ima zadatak da brine o bolesnima, ali i da pomaže umirućima i njihovim porodicama oko propisanih verskih i običajnih radnji, kako tokom bolesti, tako i pri sahranjivanju.

KOTEL - "Zid plača" u Jerusalimu, koji je ostao netaknut posle razaranja II Jerusalimskog Hrama je ustvari deo zapadnog potpornog zida Brda Hrama i predstavlja sveto mesto molitve za svakog Jevrejina.

MAZKIR je molitva za mrtve; ona se čita u hramu četiri puta godišnje, posle jutarnje molitve, poslednjeg dana Pesaha, osmog dana Sukota, drugog dana Šavuota i za Jom Kipur. Počinje rečima "Neka se Gospod seti ... duše ..." kada se izgovaraju imena pokojnika.

ZASTAVA - Izraelska zastava dobila je svoj izgled kada je osnovana država Izrael 1948. godine. Magen David je ukomponovan u centralno polje zastave, između dve plave trake (gore i dole) na beloj površini. Kao osnova za zastavu uzet je molitveni šal, talit.

GRB - na grbu države Izrael nalazi se sedmokraki svećnjak menora, ispod koje je ispisano "Jisrael".

HATIKVA je nacionalna himna države Izrael. Na hebrejskom hatikva znači nada. Od 1897. godine do osnivanja države Izrael bila je jevrejska nacionalna himna. Pesma je poznata po izuzetno lepoj melodiji koju je komponovao Leo Korb.

6. PRAZNICI

Kod Jevreja u velike praznike spadaju: Šabat, Roš Hodeš, Roš Hašana, Jom Kipur, Pesah, Šavuot i Sukot. Pored velikih, i svi ostali praznici zauzimaju važno mesto u judaizmu. To su Lag Baomer, Hanuka, Tu Bišvat i Purim.

Jevrejska religija neguje i postove. Najvažniji postovi su Tiša Beav, Šiva asar betamuz, Com Gedalja i post Asara betevet.

Od velikog značaja za Jevreje su takođe i spomen-dani Jom Hašoa i Jom Haacmaut.

6.1 VELIKI PRAZNICI

6.1.1 ŠABAT

Šabat, kod Jevreja sedmi dan u nedelji, počinje u petak pre zalaska sunca, a završava se u subotu pre zalaska sunca kada se na nebu pojavljuje prva zvezda.

Šabat je najveći jevrejski praznik dat od Boga. To je sveti dan odmora, kada prestaje svaki fizički rad i poslovna aktivnost koja se manifestuje ljudskom kontrolom nad prirodom. On je vezan za dva biblijska događaja: za stvaranje sveta i za robovanje Jevreja u drevnom Egiptu. U Bibliji stoji da je Bog stvorio svet za šest dana, a sedmi dan se odmarao. Zato Biblija naređuje: "Ne zaboravi da praznuješ dan subotnji. Šest dana radi i posvršavaj poslove svoje, a sedmi dan je Šabat, odmor Gospodu Bogu tvojemu; tada nemoj raditi nikakav posao, ni ti, ni sin tvoj, ni tvoja kći, ni sluga tvoj, ni sluškinja tvoja, ni životinje tvoje, ni stranac koji se nađe unutar tvojih kapija" (II knjiga Mojsijeva 20:8) i "Ne zaboravi da si bio rob u zemlji egipatskoj. Zato ti je zapovedio Gospod Bog tvoj da praznuješ dan subotnji" (V knjiga Mojsijeva 15:15).

Pre nastanka ovog velikog blagdana, ni u jednom narodu, ni u jednoj veri, nauka nije mogla da ustanovi nešto slično među običajima svetkovanja. Posebna socijalna vrednost Šabata je ne samo u zabrani rada jednom u sedmici, nego i u zabrani rada za sve ukućane, goste, robove, sluge i sluškinje, pa i domaće životinje. To je prvi put u istoriji ljudskog roda da se zapoveda odmor, a zabranjuje rad. Kada i na koji način je Šabat počeo da se praznuje nije poznato. Iz oskudnih podataka kojima se raspolaže, vidi se da u doba I Hrama Šabat nije bio samo dan odmora, nego i dan veselja i razonode. Ljudi su se okupljali u Jerusalmu, odlazili u Hram, ali su taj dan koristili i za posete rođacima i prijateljima. U to vreme veliki značaj imali su hodočasni praznici vezani za život seljaka - Pesah, Šavuot i Sukot. U odnosu na te praznike Šabat nije mogao imati veliku ulogu. Njegov značaj raste u periodu ranog vavilonskog ropstva. U borbi za nacionalni opstanak, Šabat postaje specifičan znak raspoznavanja i zamena za obrede vezane za Hram u Jerusalmu. Šabat i berit-mila (obrezivanje) postaju glavni simboli jevrejske vere.

U doba II Hrama institucija Šabata zasnivala se na dve osnove: humanoj i verskoj, pa se Šabat i razvijao u skladu sa tim. S jedne strane, jako se povećao broj strogih propisa protiv svake vrste rada. Mišna nabroja trideset devet glavnih kategorija poslova zabranjenih za Šabat, kao i mnoge druge koji iz njih proističu. S druge strane, Šabat je bio dan duševnog odmora i oslobođenja od mukotrpne svakidašnjice, te se uprkos svim restrikcijama i zabranama nije doživljavao kao teret, nego kao dan istinskog uživanja i duhovnog uzdizanja.

Za Šabat su vezane mnoge navike i običaji. Još početkom nove ere Jevreji su se cele sedmice pripremali za Šabat i odvajali za taj dan sve najbolje što su imali. Već u to vreme svaka porodica je pekla specijalni hleb koji se naziva hala. U petak popodne sveštenik je sa visokog tornja Hrama duvao u šofar, kao znak za prekid poslova.

U srednjem veku i kasnije Jevreji su na Šabat oblačili najbolja odela, jeli najukusnija jela, a i najsiromašniji su se trudili da za taj dan obezbede tri obroka (šaloš seudot). U petak pre zalaska sunca domaćica je palila subotnje sveće (nerot Šabat), a domaćin je odlazio u sinagogu. Po povratku iz sinagoge, okupljena porodica pozdravljala ga je rečima "Šabat šalom", što doslovno znači miran Šabat, a on je blagosiljao

decu i izgovarao kiduš (posvećenje) nad pripremljenim vinom i hlebom. U kući se osećala praznična, topla atmosfera. Mnogi domaćini koji su imali mogućnosti trudili su se da nekoga ugoste. Naročito su nastojali da ugoste siromašne Jevreje. Pobožni Jevreji najradije su pozivali učene ljude koji su mogli da im objašnjavaju pojedine delove Tore.

Posle večernje molitve u kući se priređivao obred havdala (hebrejski odvajanje) kojim se blagoslovima nad vinom ili rakijom, posebnim molitvama kojima se slavi Gospod, nad specijalno pletenom svećom sa više fitilja i mirisanjem aromatičnih trava odvajao Šabat od običnih dana, svetinja od svetovnog. Po gašenju sveće izgovarao se pozdrav za uspešno započinjanje nove radne sedmice.

Krajem šesnaestog veka kabalisti (kabala na hebrejskom znači predanje, tradicija) su u Sefatu u Galileji uveli obred "dočeka Šabata" - Kabalat Šabat. Oni su personificirali Šabat u kraljicu i nevestu koja se vezuje za svog mladoženju - jevrejski narod. Petkom popodne odlazili su u povorkama van grada, u susret Šabatu, pevali psalme i pesme od kojih je najpoznatija "Leha Dodi" koja opisuje nevestu koja dolazi na venčanje. Ona spada među najlepše pesme u jevrejskoj religioznoj poeziji i smatra se himnom dočeka Šabata. Pod uticajem kabalista ceremoniju dočeka Šabata prihvatile su sve jevrejske zajednice.

Održavanju običaja Šabata pomogle su okolnosti pod kojima su u različitim epohama svoje istorije Jevreji živeli. Posebno je život u getima izolovao Jevreje od ostalog sveta, i politički i kulturno i jezički i društveno, tako da se Šabat nije sukobljavao sa građanskim životom i praznicima naroda sredine u kojoj su oni živeli, pa ni sa hrišćanskom nedeljom.

Početak XIX veka, tehnička otkrića revolucionisala su industriju i trgovinu i otvorila nove mogućnosti ekonomskog razvitka. I Jevreji su počeli da izlaze iz svoje zatvorenosti, da primaju uticaje i da se uključuju u nova strujanja. To je ujedno bio i početak slabljenja strogog poštovanja Šabata, ne samo za verski nezainteresovane pojedince, već i za pobožne Jevreje, koji su počeli otvarati svoje radnje i obavljati i druge poslove na Šabat - sveti dan.

Danas se Šabat u kući proslavlja gotovo isto kao i pre nekoliko stotina godina. Odlazi se u sinagogu, održava obred dočeka Šabata, domaćica po posebnom ritualu pali dve sve-

će, postavlja sto za svečanu večeru uz vino i dve hale, izgovaraju blagoslovi, pevaju pesme i psalmi i završava obredom Havdala.

6.1.2 ROŠ HODEŠ

Roš Hodeš je prvi dan novog meseca. Naziva se i "mladi mesec", jer pojava mladog meseca označava početak novog meseca u jevrejskom kalendaru. To je polupraznik, kada je rad dozvoljen.

U drevnom Izraelu utvrđivanje novog meseca vršilo se na osnovu iskaza očevidaca. Tridesetog dana meseca oni bi svedočili pred Sanhedrinom da su videli mlad mesec. Ako bi njihovi iskazi bili verodostojni, onda bi taj dan svečano bio proglašen za prvi dan novog meseca. Ako bi se pokazalo da svedoci nisu pouzdani, trideseti dan bi se dodavao prethodnom mesecu koji bi u tom slučaju imao trideset dana, a sledeći dan bi tek bio proglašen za Roš Hodeš.

O proglašenju mladog meseca Sanhedrin je obaveštavao sve jevrejske zajednice u Izraelu. U početku se to vršilo paljenjem signalnih vatri na vrhovima brda. Kada su kasnije Samarićani pokušali da unesu pometnju paljenjem signalnih vatri pre vremena, taj običaj obaveštavanja je napušten i zamenjen sistemom slanja glasnika.

U starom Izraelu Roš Hodeš je bio praznik i dan odmora kao Šabat i ostali praznici. Danas se Roš Hodeš smatra olupraznikom, ali je zadržan običaj da se u hramovima na Šabat posle čitanja Tore objavljuje i blagosilja novi mesec.

6.1.3 ROŠ HAŠANA

Roš Hašana je naziv za jevrejsku Novu godinu koja se slavi 1. i 2. dana sedmog meseca tišrija po jevrejskom kalendaru (septembar). Jevreji veruju da je na taj dan stvoren svet. U Tori se ne pominje Roš Hašana kao naziv za Novu godinu, već Jom Terua (Trubni dan). U njoj stoji zapisano: "Prvi dan sedmog meseca neka vam bude dan odmora, uspomena na trubljenje, sabor sveti" (III knjiga Mojsijeva 23:24). Jevreji pre vavilonskog ropstva nisu poznavali Roš Hašana i Jom Kipur. Oni su imali samo jedan praznik - praznik sakupljanja plodova i berbe grožđa; on je obuhvatao mnoge obrede koji se

danas vrše na Roš Hašana, Jom Kipur i Sukot. Tek posle vavilonskog ropstva taj jeseni praznik podeljen je u tri odvojena praznika, od kojih je svaki dobio svoj naziv.

Roš Hašana i Jom Kipur razlikuju se od ostalih jevrejskih praznika po raspoloženju koje vlada za vreme njihovog obeležavanja. Dok je za ostale praznike osobena atmosfera radosti i veselja, na ove praznike se izražavaju osećanja duboke ozbiljnosti i moralne odgovornosti koje život nameće svakom pojedincu. Između ta dva praznika su dani Božanskog suda koji se nazivaju "Jamim noarim" (Strašni dani). Od ostalih praznika razlikuju se i po tome što nisu vezani za poljoprivredne radove, niti za neki istorijski događaj. Isključivo su vezani za život pojedinca i njegova verska osećanja, za njegova najdublja unutrašnja preispitivanja i ponašanja, kako prema Bogu, tako i prema ljudima. Na Roš Hašana čovek želi da se oslobodi duševnih tegoba, kako bi u novu godinu ušao očišćen od grehova. Tokom molitve više puta se, u znak podsećanja na pokajanje, sluša zvuk šofara.

Prvog dana praznika odlazi se na obalu reke, jezera, mora ili neke druge vodene površine (ako toga nema, prilazi se posudi sa vodom) i simboličnim pražnjenjem mrvica iz džepova i njihovim bacanjem u vodu, od Gospoda se traži da i grehe pojedinca "baci u vodu". Taj običaj se naziva "tašlih". Roš Hašana i običaji vezani za ovaj praznik uglavnom simbolizuju čovekovu težnju da mu godina bude uspešna, pa i pozdravi kojima se ona dočekuje glase "Lešana tova tihtenu" ("Budite upisani u dobru godinu"), zatim "Šana metuka" ("Slatka godina") ili jednostavno "Šana tova" ("Dobra godina").

Da bi se jače istaklo očekivanje dobre godine, postoji običaj da novogodišnja večera započne nečim slatkim, obično kriškom hleba sa medom ili šećerom ili jabukom zamočenom u med. Iz istog razloga izbegava se kiselo i ljuto. Ovi običaji zasnivaju se na tome da pojedini obredi ili radnje imaju magičnu moć. Ako se, na primer, unosi hleb u novu kuću, onda toj kući neće nedostajati hleb. Prema tome, ako se na Roš Hašana jedu slatka jela, nova godina će biti "slatka". Na istoj pretpostavci zasniva se i običaj da se na početku večere jede glava neke životinje, obično jagnjeta ili ribe. Pre toga izgovara se molitva koja se završava rečima "...da budemo glava, a ne rep", čime se ističe želja da budemo uvažavani. Ribica se jede i zato što se smatra simbolom plodnosti.

6.1.4 JOM KIPUR

Jom Kipur je praznik pomirenja, pokajanja i praštanja. Praznuje se desetog dana meseca tišrija (septembar/oktobar), a provodi se u hramu u molitvi i postu. Post za Jom Kipur podrazumeva da se niti šta jede, niti pije. Takođe se ne koriste proizvodi modernog doba, kao što su automobili, televizori, radio i dr., da bi se u potpunom uzdržavanju ostvarila što veća bliskost sa Bogom. Tog dana svaki vernik nosi u sebi zakone Tore, milosrđe i uzvišeno osećanje zajedništva sa svim ljudima. Jom Kipur je vrhunac i završetak desetodnevnog razdoblja pokajanja koje počinje na Roš Hašana.

Prema Tori, suština Jom Kipura je mučenje duša kao uslov za oprostaj greha. Osnovne misli jesu pokajanje, moralni optimizam i široko saosećanje za ljudske patnje uopšte, posebno za patnje Jevreja. Misao o pokajanju smatra se jednom od najsvetijih pouka judaizma. Čovek bi bio najnesrećnije biće kada ne bi imao mogućnost da se pokaje. Niko ne može ogreznuti u grehu koji ne bi mogao okajati. Međutim, Jom Kipur donosi praštanje samo za prekršaje učinjene prema Bogu, ali za uvrede i nepravde učinjene bližnjem nema praštanja sve dok prekršilac ne obešteti povređenog i ne zamoli ga lično za oprostaj.

Molitve na Jom Kipur izražavaju misao o bratstvu i međusobnom praštanju i podsećaju da nema bezgrešnog ljudskog bića. Ispovesti su stilizovane u prvom licu množine, čime se želi istaći odgovornost celokupne zajednice i za one prestupe koje čini pojedinac. Molitve se ređaju uzlaznom linijom, od osećanja krivice do razdraganosti i pouzdanja u Božju milost. Jom Kipur je tako snažno usađen u svest Jevreja da retko ko propušta da tog dana prisustvuje bogoslužju u hramu.

U predvečerje praznika u kućama se pali više sveća nego obično, a nose se i u sinagogu gde se pale za duše pokojnika. Večera pre posta počinje dva sata pre zalaska sunca, a jede se hrana koja nije mnogo slana. Kod Sefarda (španskih Jevreja) se posle večere uglavnom jede lubenica radi obezbeđivanja tečnosti, a kod Aškenaza (Jevreji severne, centralne i istočne Evrope) kompot. Večera posle posta počinje sa pojavom prve zvezde na nebu, uz čaj ili šok, a obično se za ve-

čeru jede pileća supa i lagana hrana. Pre i posle posta nema praznične atmosfere i rituala. U drevna vremena na Jom Kipur, težeći da se očiste od grehova, ljudi su oblačili belu odeću koja je smatrana simbolom čistote.

6.2 HODOČASNI PRAZNICI

Tri hodočasna jevrejska praznika su: Pesah, Šavuot i Sukot. Oni se još nazivaju "Šaloš regalim", što se tumači kao "tri puta pešice", jer su na te praznike Jevreji odlazili u Jerusalim na hodočašće, da tamo provedu praznik i prinesu žrtvu u Hram.

6.2.1 PESAH

Priča o Pesahu nalazi se u Tori, u II knjizi Mojsijevoj. Slavi se kao uspomena na oslobađanje Jevreja iz egipatskog ropstva. Naziv Pesah dolazi od korena hebrejskog glagola koji znači proći, zaobići, poštediti, a odnosi se na deo priče o Pesahu kada je Bog kaznio smrću mušku prvorodenu decu Egipćana, a "preskočio", odnosno zaobišao jevrejske kuće i tako poštediti smrti jevrejsku mušku prvorodenu decu.

Praznik traje osam dana, od 15. do 22. nisana (prvi mesec jevrejskog kalendara, april/maj), pri čemu su prva dva i poslednja dva dana puni praznici, a ostala četiri polupraznici. Tri stvari koje treba obavezno ispuniti za Pesah su: pospremanje kuće i izbacivanje hameca (sve hrane koja sadrži kvasac ili je podložna fermentaciji), obred Sedera uz čitanje molitvi i hagade (priče) i korišćenje macesa umesto hleba.

Pesah je hodočasni praznik i u vreme postojanja Hrama Jevreji su odlazili u Jerusalim i u Hramu prinosili žrtve. On se još naziva Hag Haaviv (Praznik proleća, jer pada u proleće u vreme žetvenih radova, ali taj aspekt praznika ima manji značaj) i Hag Hamacot (Praznik beskvasnog hleba). Za vreme trajanja praznika zabranjeno je jesti hranu koja sadrži kvasac. Jede se samo beskvasni hleb - maces, kao spomen na neuskislo testo koje su jevrejske žene ponele sa sobom, u žurbi napuštajući Egipat i ispekle na suncu, na kamenu, pa čak i na leđima dok su hodale. On istovremeno simbolizuje i ropstvo i slobodu, a treba i da podseti na siromaštvo i stradanje Jevreja.

Prve dve večeri Pesaha u jevrejskim kućama se održava poseban obred Seder Pesah. Seder na hebrejskom znači red i naziv Seder Pesah odnosi se na prazničnu obrednu večeru na kojoj se svi običaji odvijaju po strogo utvrđenom redu. Za vreme Sedera čita se "Hagada šel Pesah" (Priča o Pesahu) koja predstavlja zbirku priča isprepletanih ritualnim propisima, legendama, molitvama i pesmama. U njoj su opisani događaji vezani za istoriju dolaska jevrejskih plemena u Egipat, njihovo porobljavanje i oslobađanje pod vođstvom Mojsija. Takođe su data objašnjenja o potrebi prinošenja pashalne žrtve u vreme postojanja Hrama, upotreba beskvasnog hleba i gorkih trava, odlomci iz Biblije, retke i zanimljive diskusije i pesme zahvalnice. Čitanje Hagade je obavezno. Cilj obreda je da se shvati poruka Egzodusa o čudu spasenja koje je učinio Bog i, kao što je dato u Tori, prenese deci, odnosno "sa oca na sina".

Na svečani sto stavljaju se dva svećnjaka, kao i za sve jevrejske praznike. Za vreme večere ispijaju se četiri čaše vina. Na velikom tanjiru, koji je sastavni deo obreda, nalaze se posebna jela koja simbolično podsećaju na robovanje Jevreja u Egiptu i na njihovo spasenje. Prema propisima, na tanjir za Seder večere stavlja se: tri macesa, koji simbolizuju beskvasni hleb jada i nevolja, po jedan za Kohene, Levije i Izrael; zeroa (kriilo kokoške ili kolenica jagnjeta) što treba da podseti na pashalnu žrtvu; bejca (jaje) koje se uvek služi da podseti na razaranje Hrama i predstavlja tradicionalnu hranu za ožalošćene; maror (gorke trave) i hazeret (ren) kao sećanje na gorak život Jevreja u ropstvu; haroset, mešavina oraha, seckanih jabuka i vina, simbol blata od kojeg su Jevreji zidali egipatske gradove; karpas (list celera ili peršuna), simbolizuje novi život, bujanje i slana voda u koju se umaču gorke trave u spomen na prolivene suze za vreme ropstva.

Najpoznatije pesme koje se pevaju ili recituju za Seder su "Ma ništana..." (Šta se razlikuje ova noć od svih drugih) i "Dahajenu" (Biće nam dovoljno ako nas izbavi).

Obred Sedera najbolje ilustruje snagu tradicije. Evociranjem uspomena na izlazak iz Egipta, Pesah je postao istorijski praznik. Sećanja na prošlost stapaju se sa težnjama za boljim životom u budućnosti.

Seder počinje pozivom siromašnima da dođu i podele sa domaćinima ono što on ima, a završava se sa "Lešana abaa be Jerušalajim" (dogodine u Jerusalimu).

6.2.2 ŠAVUOT

Šavuot je drugi hodočasni praznik (na hebrejskom šavuot doslovno znači sedmice). Današnji naziv verovatno potiče otuda što počinje da se slavi sedam sedmica posle drugog dana Pesaha. Prvobitno se slavio u obliku ratarske proslave prvih prinosa pšenice, pa se još naziva Hag Habikurim i hodočasni praznik žetve - Hag Hakacir. U Tanahu nema mnogo objašnjenja za ovaj praznik, sem što ima još jedno ime - Aceret (sabor). U vreme posle zaključenja vavilonskog Talmuda praznik je počeo da se slavi šestog sivana (maj/juni), jer su talmudski učitelji izračunali da je tog dana data Tora narodu Izraela na Sinaju, a praznik dobio još jedno ime : "Zman matan toratenu" (na hebrejskom to znači "vreme kada nam je data Tora"). Po njima je to najveseliji praznik Božje objave.

Na Šavuot je zabranjen rad. U svim zajednicama je bio običaj da se domovi i sinagoge ukrase zelenilom i cvećem. Veoma davno se ustalio običaj da se na taj dan jedu jela sa mlekom ili sirom, što se tumačilo time da se jede u slavu Tore, koja se u "Pesmi nad pesmama" upoređuje sa "medom i mlekom".

Običaj je da se prvog dana praznika čita Megilat Rut (Svitak o Rut). To je jedan od pet svitaka u Bibliji, književna tvorevina u kojoj nema zakonskih odredbi, topla, duboko ljudska priča koja kao da je napisana da u ljudima probudi najplemenitija osećanja i pouči koliko je velika nagrada za dobra dela.

6.2.3 SUKOT

Po jevrejskom kalendaru Sukot je treći hodočasni praznik u godini. To je svetkovina koja počinje petnaestog dana meseca tišrija i traje devet dana. Prva dva i poslednja dva dana su puni praznici, a dani između njih su polupraznici. Deveti dan Sukota naziva se Simhat Tora (Radost Tore).

U početku to je bio praznik ubiranja plodova, kada su se ljudi radovali, kitili i sebe i svoja staništa granama mirte, vrbe, plodovima "raskošnog drveća" kako se na hebrejskom nazivaju pomorandžino, limunovo i drugo drveće i palmovim granama. Ove četiri vrste oni su nosili u povorkama ka svetilištu, pevajući hvalospeve i kličući Gospodu za spasenje.

Tumačenje istorijskog porekla Sukota nalazi se u Bibliji, gde piše: "Besukot tešavu šivat jamim..." (" U kolibama stanujte sedam dana. Ko god da je rođen u Izraelu neka bude pod senicama, da bi znali vaši potomci da sam ja učinio da žive pod senicama kada sam ih izveo iz zemlje egipatske" - III knjiga Mojsijeva 23:42). U znak sećanja na četrdeset godina lutanja pustinjom kada su živeli pod senicama, Jevreji na Sukot borave u kolibama i improvizovanim šatorima sedam dana. Suka (senica, koliba) je glavna karakteristika ovog praznika po čemu je on i dobio ime. Zidovi suke moraju biti napravljeni od drveta, kartona, kamena ili cigle. Obavezno mora imati tri stranice, ne sme biti pokrivena crepom ili na sličan način, već samo granjem, drvenim letvama, trskom ili asurom tako da se kroz nju može videti nebo. Ona je služila i kao inspiracija za izvlačenje moralnih poruka. Kao što je suka, kao građevina, skromna i jednostavna, ali dovoljno čvrsta da izdrži nalete vetra, tako i čovek treba da je skroman i ponizan u svom ponašanju, ali zato čvrst u svom verovanju.

Sukot se praznuje u jesen. U staroj jevrejskoj državi, gde se većina stanovnika bavila zemljoradnjom, praznovanje je počinjalo posle završene žetve i berbe voća. Seljaci su se radovali bogatim prinosima, izlazili u polja i tamo provodili sedam dana uz pesmu i igru.

Simhat Tora je praznik koji se praznuje poslednjeg dana Sukota. Njime se obeležava završetak godišnjeg ciklusa čitanja Tore, nakon čega počinje da se čita od početka sledećih godinu dana. Na čitanje Tore tog dana pozivaju se svi muškarci koji se nalaze u hramu, uključujući i decu. Osoba koja se poziva na čitanje poslednjih redova Tore zove se Hatan Tora (mladoženja Tore), a onaj koji se poziva na čitanje njenih prvih redova Hatan Berešit (mladoženja početka). Ova procedura je u skladu sa idejom da je proučavanje Tore beskonačno. Pretpostavlja se da je praznik Simhat Tora uveden u Vaviloniji u IX veku, gde se ustalio običaj jednogodišnjeg ciklusa čitanja Tore. Krajem srednjeg veka uveden je običaj da se na ovaj praznik iz Svetog ormara (Aron Hakošeš) u hramu iznose svici Tore, u košuljicama vezenim najlepšim zlatom i srebrom.

6.2.3 IŠRU HAG

Jedan dan posle hodočasnih praznika naziva se Išru Hag (povežite praznik) i smatra se polupraznikom. U doba Jerusalemskog Hrama mnogobrojni hodočasnici nisu stizali na vreme da na praznik prinesu žrtvu, pa su to činili narednog dana, na Išru Hag.

7. OSTALI PRAZNICI

7.1 LAG BAOMER

Trideset i treći dan brojanja omera (otkosa prvog snopa), koji pada petnaestog ijara po jevrejskom kalendaru, mali je praznik koji se praznuje u spomen pobede ustanika pod vođstvom Bar Kohbe nad Rimljanima (132-135 godina) i prestanka kuge koja je zavladovala među učenicima Rabi Akive u II veku n.e. Za razliku od većine rabina koji su ljude odvrćali od ustanka, Akiba se priključio ustanicima. Mučki je ubijen po nalogu cara Hadrijana. Bio je jedan od najpoštovanijih mudraca u vreme nastajanja Talmuda i imao je značajnog uticaja na njegovo stvaranje.

Trideset i tri hebrejskom brojčanom skraćenicom zove se lag, pa otuda i naziv praznika Lag baomer.

Na Lag baomer prekida se žalost koja je uobičajena za vreme brojanja omera, pa se mogu obavljati venčanja i druga veselja. Jevrejska deca i omladina odlaze u prirodu, gde se organizuju igre vojničkog karaktera sa drvenim lukovima i strelama, podražavajući ustanike. Uopšte, u jevrejskim zajednicama je uobičajeno da se tog dana odlazi u prirodu, na izlete i igraju igre koje podsećaju na Bar Kohbine borbe.

7.2 HANUKA

Hanuka se slavi kao sećanje na pobedonosnu oslobodilačku borbu jevrejskog naroda protiv helenističkih okupatora u vreme vladavine Antioha IV Epifana iz dinastije Seleukida. Helenizam je bio izraz težnje stvaranja jedinstvenog naroda u mnogoplemenskoj i mnogoverskoj grčkoj carevini, sredstvima asimilacije i nametanja grčke kulture i vere. Spoljna oznaka ugnjetavanja, kao vrhunac u helenističkom pokušaju uništenja je-

vrejske narodne specifičnosti, ogledala se i u okupiranoj jevrejskoj državi u zabrani osnovnih verskih obreda (obrezivanje, obredna čistoća, čitanje Tore, slavljenje praznika, itd.), Prema I knjizi Makabejaca, 25. kisleva 167. godine p.n.e. (decembar) starac Matatija iz sveštenečke porodice Hašmonejaca, sa pet svojih sinova odlazi u gradić Modiin u blizini Jerusalima, ruši lokalni mnogobožački kip koji su postavili okupatori i počinje oslobodilački rat malog naroda protiv najmoćnije imperije tadašnjeg sveta. Posle Matatijine smrti, borbom je rukovodio njegov sin Juda Makabi (Juda Čekić). Posle tri godine ratovanja on je uspeo da istera grčku vojsku iz velikog dela zemlje, ulazi u Jerusalem gde je 25. kisleva 164. godine p.n.e., na godišnjicu ponižavajuće carske zapovesti, očistio Hram, porušio tuđinske idole i izvršio osvećenje žrtvenika, samim tim i Hrama. Kako piše u Knjizi Makabejaca, pobedu nad neprijateljem i osvećenje Hrama narod je slavio osam dana, prinošenjem žrtvi i pevanjem hvalospeva, a "Juda je sa svojom braćom i sa svom izraelskom zajednicom odredio da se, počev od tog datuma, svake godine, osam dana radosno i veselo slavi dan posvećenja žrtvenika". Inače, imenica hanuka na hebrejskom znači osvećenje, pa otuda i naziv praznika.

Pored ovih podataka, zabeležene su i mnoge legende o nastanku praznika. Jedna od njih zabeležena je i u Talmudu.

Kada su Grci ušli u Hram onečistili su sve ulje koje se tamo nalazilo. Ulje koje je smelo da se koristi za paljenje svećnjaka, pogotovo u Hramu, moralo je imati pečat Velikog rabina da je dobijeno po specijalnom postupku, inače se smatralo nečistim i stoga neupotrebljivim. U Talmudu piše da je u očišćenom Hramu, u trenutku kada je sveštenik želeo da upali sveće na velikoj zlatnoj menori, čije je svetlo po Božijoj zapovesti moralo stalno da sija, i tako izvrši ponovno osvećenje Hrama, našao samo jedan sud sa ritualno čistim uljem. Ta količina bila je dovoljna da sveće gore jedan dan, međutim, dogodilo se čudo i ulje je gorelo punih osam dana, taman onoliko vremena koliko je bilo potrebno da se napravi nova količina ulja. Stoga se praznik Hanuka često naziva i Praznik čuda.

Čini se da je paljenje buktinja, žižaka i drugih svetila ubrzo posle nastanka praznika postao opšti narodni običaj, koji je zatim i ozakonjen u Talmudu, a sam praznik dobio je još jedno ime - Praznik svetlosti.

Za Hanuku se pale sveće u posebnom svećnjaku koji se zove hanukija. To je svećnjak sa osam krakova i još jednim dodatnim u koji se stavlja sveća pomoću koje se pale ostale sveće (hebrejski šamaš, poslužoteli). Šamaš ne sme biti u istom nivou sa ostalim kracima svećnjaka. Sveće na hanukiji postavljaju se sa leva na desno, a pale se sa desna na levo. Prvo veče pali se jedna sveća, a svakog narednog dana po jedna više. Pre paljenja sveća čitaju se blagoslovi i zahvalnice Bogu - Berahot. U Talmudu je zabeleženo da svetiljke treba postaviti tako da budu vidljive i sa ulice, da se svetu objavi "čudo Hanuke". Posle paljenja sveća peva se pesma Maoz Cur Ješuat (Tvrda steno spasenja).

Iz Nemačke se na istok Evrope preneo običaj igre sa čigrom, koja se u modernom hebrejskom naziva sevinon (ili drajdl). Sevinon ima četiri stranice na kojima su ispisana hebrejska slova nun, gimel, he i šin, kao skraćenice od "nes gadol haja šem" ("veliko čudo se desilo tamo"). Poslednja reč "šam" u savremenom Izraelu promenjena je u "po", što znači ovde. Takođe, pošto je praznik vezan za čudo o ulju, prave se jela i kolači prženi u ulju, kao što su krofne. Takođe se jede i mlečna hrana.

Praznik se slavi veselo, u kući, ali i u školama, sinagogama i uopšte u svim jevrejskim zajednicama. Deca su glavni akteri praznika, jer dobijaju poklone u novcu.

7.3 TU BIŠVAT

Tu Bišvat, što znači petnaesti dan u mesecu ševatu (januar/februar), opisuje se u Mišni kao nova godina drveća, jer tada počinje prolećna obnova životnog ciklusa drveća. Praznik se još naziva i Praznik voća.

Prema propisima Tanaha, desetina godišnjeg prinosa u poljoprivredi odvajala se za sveštenike. Pri tome prinosi iz jedne godine nisu smeli biti upotrebljeni za odvajanje desetine u narednoj godini. Prateći promene u prirodi, jevrejski seljak je uočio da u toku godine najviše kiše padne do petnaestog ševata, pa je zemlja dovoljno natopljena vodom i stabla već počinju upijati sokove kojima će hraniti buduće plodove. Zato je u Mišni određen petnaesti ševat kao granica između stare i nove godine za odvajanje desetine prinosa.

Ustanovljavanjem Nove godine drveća trebalo je da se reši praktično pitanje vezano za poljoprivredu i biblijske propi-

se, a ne da se uvede praznik. Međutim, narod je tome dodao i elemente praznika, ali se on počeo slaviti kao jedan lep praznik tek posle izгона Jevreja iz Španije 1492. godine, prvo među Sefardima u osmanskoj Palestini, zatim u sefardskim zajednicama Balkana, a potom se običaj proširio na istočnu Evropu i ostale zemlje sveta. Pošto u vreme praznika u Izraelu počinje prolećna obnova drveća i biljaka, razvio se običaj simboličnog povezivanja Jevreja sa svojom pradomovinom uzimanjem plodova voćaka, naročito onih koje rastu u Svetoj zemlji (pomorandže, smokve, urme, žito itd.).

U našim krajevima su se iznosili plodovi raznih vrsta voća i recitovali psalmi. Deci su se pripremale kese sa voćem. U hramu nije bilo posebnog rituala i nije se smelo postiti.

Poseban značaj praznik je dobio posle osnivanja države Izrael. Od tada je uveden običaj da se masovno sade nove biljke i sadnice drveća. Deca i omladina provode dan u prirodi, u pesmi i igri i u ceremoniji sađenja drveća. U tim akcijama, sa puno radosti, učestvuju već i deca u predškolskim ustanovama. Takođe, veliki broj ljudi svojim novčanim prilozima posebnom fondu, doprinosi sadnji drveća u jednoj od više, sada već pravih šuma, širom Izraela, koje su na taj način i nastale.

7.4 PURIM

Jevreji već dve hiljade godina slave Purim ili kako se još naziva Esterin praznik, kao simbol borbe za opstanak. Ime praznika potiče od reči "pur", što znači kocka, žreb, jer je Haman, kraljev doglavnik, bacao kocku da bi izabrao najpogodniji dan za sprovođenje plana o uništenju Jevreja.

Priča o Purimu sadržana je u biblijskoj Knjizi o Esteri (Megilat Ester). Ovaj praznik slavi se 14. adara (mart/april). Praznik počinje postom, koji se još naziva Esterin post. Događaj o kojem priča govori zbio se za vreme moćnog i okrutnog persijskog kralja Ahašveroša, a počinje u vreme kada je kralj priredio veliko slavlje koje je trajalo punih 180 dana. Zadnjih nedelju dana bilo je opšte narodno veselje, iznosilo se zlatno posuđe pokradeno iz Jerusalimskog hrama, mnogobrojni skupoceni ukrasi obasjavali su bogate trpeze, točilo se kraljevsko vino. Zeleći da se pokaže pred svojim gostima, Ahašveroš poziva svoju ženu Vašti, ćerku Nabukođonosora, da pred njih

izađe naga i prikaže svoju lepotu samo sa krunom na glavi, što ona odbija. Po savetu svojih ministara, zbog neposlušnosti, kralj je Vašti oterao i naredio da se iz cele carevine izaberu i dovedu najlepše devojke kako bi izabrao novu kraljicu. Od svih lepotica, izbor je pao na Ester i ona postaje nova persijska kraljica.

Uporedna radnja priče odvija se u Šušanu, tadašnjem glavnom gradu Persije. Ester, čije je pravo, hebrejsko ime bilo Hadasa (što na hebrejskom znači grančica prelepog mirisnog cveta mirte), bila je siročić koja je sa puno ljubavi i u jevrejskom duhu odgajio ujak Mordehaj, jedan od vođa jevrejskog naroda u izgnanstvu i potomak kralja Saula. Iako je zbog zasluga u sprečavanju zavere protiv kralja Mordehaj bio zapisan u carsku spomen-knjigu, on je svoju nećakinju savetovao da pred kraljem sakrije svoje jevrejsko poreklo, a sam je, zbog svoje vere, odbijao da se kao drugi klanja Ahašveroševom prvom velikašu Hamanu. Haman, uvređen, ubeđuje cara da su Jevreji pretnja njegovom carstvu i dobija dozvolu da sa Jevrejima čini po svojoj volji. Hamanova mržnja je bila tolika da on izdaje dekret da se svi Jevreji u carstvu pobiju. Dan izvršenja kazne, 13. adar (12. mesec po jevrejskom kalendaru), određen je žrebom. Za Hamanov plan saznaje Mordehaj koji šalje Ester kod kralja da moli milost za svoj narod, što je ona i učinila posle trodnevnog posta tako što je priredila za kralja gozbu na koju je pozvala i Hamana. Po povratku sa gozbe, Haman sreće Mordehaja koji ponovo odbija da mu se pokloni i uvređen, iste noći odlučuje da ga obesi. U isto vreme, ne mogavši da usni, kralj uze da čita carsku spomen-knjigu i tu sazna o Mordehajevoj zaslugi u sprečavanju zavere, za šta mu se nikad nije odužio. Za savet kako da ispravi tu grešku, ne rekavši o kome je reč, obratio se Hamanu. Misleći da je kraljeva zahvalnost upućena njemu, Haman posavetova Ahašveroša da čoveka koji mu je spasio život odene u najlepšu kraljevsku odoru i na konju sa krunom na glavi paradno prošetava gradom. Međutim, događaji koji su sledili, stvar su sasvim okrenuli naopačke. Sledećeg dana Ester ponovo priredi gozbu za kralja i Hamana i otkriva svoj identitet, ali i Hamanove namere da uništi ceo njen narod. Epilog priče je da je umesto da bude pogubljen, Mordehaj postavljen za novog namesnika, a Haman obešen.

Posle uspeha koji je Ester postigla u spasenju jevrejskog naroda, ona i njen ujak objavljuju obavezu svim Jevrejima širom carevine da sledećeg dana svetkuju, u radosti i veselju. Od tada, za Jevreje širom sveta, Purim postaje radostan praznik koji afirmiše neuništivost jevrejskog naroda. Tog dana vrši se razmena darova, organizuju opklade, dozvoljeno je kockanje i čak opijanje. Priprema se posebna poslastica, "hamantašen", kojom se darivaju prijatelji, a posebno se daruje sirotinja. Dok se čita Svitak o Esteri, na pominjanje Hamanovog imena, glasno se negoduje uz zvuke čegrtaljki, udaranje nogama i lupanje rukama o sto. Na istoku Evrope javio se običaj da učenici talmudskih škola idu od kuće do kuće i igraju scenske prikaze događaja opisanih u biblijskoj knjizi, što su bili prvi začeci jevrejskog pozorišta. Komadi koji su igrani na narodnom jidiš jeziku nazivani su "purimšpil". Istovremeno je u zemljama u kojima su se u to vreme odvijala karnevalska veselja nastao običaj maskiranja, koji je ostao do današnjih dana.

8. POSTOVI

8.1 TIŠA BEAV

Jedan od najcrnijih dana u istoriji jevrejskog naroda je 9. av (peti mesec u jevrejskom kalendaru koji obično pada u julu/avgustu). Toga dana Vavilonci su razorili I Hram u Jerusaliimu (586. godine p.n.e.), Rimljani II Hram (70. godine) i ugušili ustanak pod vođstvom Bar Kohbe (135. godine), a kralj Ferdinand i kraljica Izabela izgnali Jevreje iz Španije (1492. godine).

Ograničenja u pogledu jela, pića i lične higijene slična su kao za Jom Kipur i traju do zalaska sunca. Nedelju dana pre 9. av vernici se ne šišaju, ne čiste odeću i ne jedu meso (izuzev subotom). Na 9. av se u znak žalosti iz hrama sklanjaju svi ukrasni predmeti, a oltar pokriva crnim pokrivačem. Električna rasveta se smanjuje ili isključuje i pale lojane sveće. Običaj je da se tog dana posećuju grobovi srodnika.

8.2 ŠIVA ASAR BETAMUZ

Vavilonski kralj Nabukodonosor je 17. tamuza (mesec po jevrejskom kalendaru koji pada u vreme jul/avgust) 586. godine p.n.e. osvojio Jerusalim. Vreme od 17. tamuza do 9. ava (dana razaranja Hrama) naziva se "tri sedmice žalosti". U tom periodu Jevreji izbegavaju zabave i veselja.

8.3 COM GEDALJA

Com Gedalja je post u spomen tragičnog događaja koji je dokrajčio razaranje Judeje. Posle pada Jerusalima 586. godine p.n.e. i odvođenja jevrejske aristokratije i plemstva u ropstvo, u zemlji je ostao uglavnom narod, sirotinja i deo seljaštva koji nije pobegao u susedne zemlje. Za namesnika ostatka Judeje postavljen je Gedalja ben Ahikam, sa sedištem u Micpi u blizini Jerusalima. Gedalja je bio prijatelj i istomišljenik proroka Jeremije. Jeremija je još pre pada Judeje uzalud ubeđivao kralja Cedekiju i vladajuće krugove da je orijentacija vojnog saveza sa Egiptom pogrešna, jer je njegova moć bila u opadanju. On je insistirao na savezu sa Vavilonom, mladom velesilom u punom naponu. Za vreme Gedalje zemlja je počela da se oporavlja od teških posledica razaranja. Seljaci su se vratili kućama i počeli da obrađuju svoju i zemlju onih koji su odvedeni u ropstvo. Vratile su se kućama i razne odmetničke grupe koje su se krile po brdima. To su mahom bili borci koji nisu priznavali vavilonsku vlast, ali su pristali da žive u miru sa Gedaljom. Među njima je bilo i takvih koji su samo prividno bili uz Gedalju, ali su ga krišom smatrali predstavnikom i saradnikom okupatora. Na njihovom čelu stajao je Ismael ben Netanja iz loze kralja Davida. Ismael je skovao zaveru i ubio Gedalju prilikom jedne gozbe u njegovoj palati. Posle ubistva Gedalje mnogi Jevreji su iz straha pred osvetom Vavilonaca pobjegli u Egipat i tamo zatražili utočište. Sa sobom su povelili i starog proroka Jeremiju. Tako je u Egiptu nastala nova jevrejska dijaspora, pored one koja je već postojala u Vaviloniji.

U spomen na taj tragični događaj Jevreji svake godine poste 3. tišrija.

8.4 ASARA BETEVET

Istorijski najstariji događaj koji se beleži postom je 10. tevet (decembar). Tog datuma 586. godine p.n.e. vavilonski kralj Nabukodonosor počeo je trogodišnju opsadu Jerusalima, koja se završila osvajanjem grada, razaranjem Hrama i odvođenjem Jevreja u ropstvo. Ovaj post se ne drži od zalaska do zalaska sunca, već počinje u zoru na sam dan 10. tevet.

9. SPOMEN DANI

9.1 JOM HAŠOA VEHAGEVURA - DAN STRADANJA I JUNAŠTVA (DAN SEĆANJA)

Pod ovim nazivom je posle II svetskog rata, na predlog Svetskog jevrejskog kongresa, država Izrael usvojila da se 27. nišan obeležava kao dan sećanja na žrtve fašizma i nacizma i na Jevreje borce koji su poginuli boreći se protiv najvećeg neprijatelja kojeg je u svojoj dugoj istoriji imao jevrejski narod i celo čovečanstvo. U toku svoje dvadesetogodišnje vladavine nacionalsocijalisti Nemačke u svoj ideološki program uveli su rasnu teoriju kojom se germanski narodi, posebno nemački, proglašavaju za višu rasu. Istovremeno, slovenski i još neki narodi i grupe proglašavaju se nižom rasom. Iz te teorije proistekao je antisemitizam, koji je počeo sa pravnim i materijalnim diskriminisanjem, a nastavio se progonima, pljačkama i proterivanjima, da bi se pod lozinkom o "konačnom rešenju jevrejskog pitanja" izrodio u sveopšte fizičko uništavanje Jevreja (genocid), pa i onih čiji su preci bili Jevreji do četvrtog kolena. U osvojenim zemljama Evrope, u državama saveznicama Nemačke (sa malim izuzecima), odvođene su čitave zajednice u specijalne koncentracione logore. Među milionima poginulih pripadnika evropskih naroda, ubijeno je šest miliona Jevreja. Malobrojni Jevreji su uspeli da se spasu, od toga neznatan broj uz pomoć sugrađana. Deo onih koji su uspeli da se uvrste među antifašističke borce imao je sreću da se posle završenog rata vrati svojim domovima.

Verska tradicija Jevreja nalaže da se preživeli sećaju svojih mrtvih roditelja, dece, rođaka i da se održavaju pomeni za one koji su ginuli za svoj narod i veru. Posle ovog rata mno-

gi preživeli želeli su da održe tu tradiciju, ali nisu znali ni dan stradanja svojih najmilijih, niti mesto gde su završili svoje živote. U želji da dan sećanja obeleži stradanje i onih koji su se aktivno borili protiv fašizma, usvojeno je da se dan početka ustanka u Varšavskom getu, 27. nisan po jevrejskom kalendaru, proglašava za sveopšti spomen-dan, kada se verski i svetovno odaje pošta ubijenima, poginulima i milionima nevino stradalih žrtava.

ŠTA JE HAŠOA?

Reč "šoa" na hebrejskom znači katastrofa, stradanje, uništenje. U engleskom jeziku koristi se imenica grčkog porekla - holokaust, pa se tako ceo period neviđenog stradanja i pokušaja totalnog uništenja jevrejskog naroda koje je sprovodila nacistička Nemačka naziva Holokaust.

9.2 JOM HAACMAUT

Dan proglašenja nezavisnosti države Izrael, 14. maj 1948. godine ili po jevrejskom kalendaru 5. ijar 5708. godine, slavi se u Izraelu kao državni praznik, a u jevrejskim zajednicama u svetu kao nacionalni praznik. Povelja o nezavisnosti proklamuje slobodu useljavanja Jevreja iz svih zemalja u Izrael, unapređenje razvoja Izraela za dobro svih njegovih žitelja, principe slobode, pravde i mira, punu socijalnu i političku ravnopravnost svih građana bez obzira na veru, rasu i pol, slobodu veroispovesti, kao i pridržavanje principa Povelje Organizacije ujedinjenih nacija.

10. ŽIVOTNI CIKLUS

10.1 BERIT MILA

Rađanje dece je blagoslov Božji i najstarija zapisana micva. To je obred obrezivanja muškog deteta osmog dana po rođenju, kojim se odstranjuje nabor kože na vrhu polnog organa. Ovim obredom dete stupa u tzv. "Adamov savez". Obrezivanje (circumizacija) je bilo uobičajeno kod jevrejskih plemena od najstarijih vremena, znatno pre primanja Tore. Ono predstavlja jednu od najstarijih hirurških operacija koje je čo-

vek vršio. Prvi put se spominje u Tori kad je Bog naredio Avramu: "Ti, pak, drži zavet moj, ti i seme tvoje nakon tebe s kolena na koleno... da se obrezuje svako dete od osam dana" (I knjiga Mojsijeva 17:9-24). Jevreji su se strogo pridržavali tog zaveta, čak i u uslovima kada im je strogo bilo zabranjivano ispovedanje svoje vere i običaja. Berit mila je postala simbol jevrejstva i kao takav, taj čin je predstavljao odluku da se sin podiže kao Jevrejin. Berit mila se nije mogla odlagati, osim po savetu lekara. Obavlja se i subotom i na Jom Kipur.

Iako berit milu može obavljati svaki Jevrejin, pa i žena, ako nema muškarca, uobičajeno je da to obavlja stručnjak koji poznaje osnove medicine, tehniku obrezivanja i koji je priznat od strane rabina. On se naziva "moel".

10.2 BAR MICVA

Naziv "bar micva" upotrebljava se u Talmudu za svakog odraslog čoveka koji se nalazi "pod obavezom" obavljanja verskih obreda. Ne zna se tačno kada je ovaj običaj uveden. Pretpostavlja se da je to bilo pre šest vekova, mada neki učenjaci misle da je uveden i ranije.

U novije vreme bar micva označava sticanje zrelosti po verskim propisima. Od trinaeste godine svaki Jevrejin muškarac postaje lično odgovoran za svoje postupke (do tada za njegove postupke bio je odgovoran njegov otac). To znači da je dečak "pod obavezom" i to ostaje do kraja života. On time stiže i pravo da bude pozvan na čitanje Tore, ali i da je sam čita u hramu.

Bar micva se obavlja prve subote posle navršenih trinaest godina ili u dane kada se čita Tora. Običaj je da tog dana otac deteta kod kuće priredi svečanost na kojoj dečak drži govor poučne sadržine. To je prilika da on izrazi roditeljima zahvalnost za njihovu ljubav i brigu za njega.

10.3 BAT MICVA

"Bat micva" je proglašenje punoletstva devojaka koje su napunile dvanaest godina. Običaj je novijeg datuma, nastao u periodu emancipacije žena. Obredi proglašenja punoletstva devojaka su različiti. Negde se obavljaju kod kuće ili u školi, a neg-

de u hramu, uz čitanje molitvi, prvog dana praznika Šavuot. Rabin ili neko drugi tom prilikom drži govor o ulozi žene u jevrejskom društvu i o njenim obavezama u porodici i van nje. Običaj je i da se devojka dariva. U nekim krugovima se ne slavi kao verski obred, nego kao rođendan u krugu porodice.

10.4 VENČANJE

Po jevrejskom shvatanju brak predstavlja idealan ljudski odnos i smatra se osnovnom društvenom institucijom koju je Bog ustanovio u procesu stvaranja sveta. Za judaizam brak je sveta ustanova.

Ženidbom muškarac preuzima na sebe obavezu i dužnost da se brine o ženi i budućem potomstvu, a žena udajom donosi najvažniju odluku - da provede život sa svojim izabranikom. Obaveza mlade i mladoženje je da potraže savet rabina pre nego što stupe u brak. Pošto rabin ustanovi da nema verskih i zakonskih prepreka, ugovara se dan venčanja.

Po jevrejskim propisima obred sklapanja braka se deli na dva dela: veridbu-kidušin i venčanje-nisuin. Venčanje je veseo događaj, pa su takvi i običaji. Peva se, igra i svira vesela muzika. Venčani baldahin, hupa, ispod kojeg se obavlja obred venčanja, je uspomena na ceremoniju koja potiče još iz biblijskih vremena. Tada je bio običaj da se mlada pokrivena velom dovodi u šator mladoženje. Bogato izvezen baldahin, koji pridržavaju četiri stuba, a drže ih četiri neoženjena muškarca, treba da simbolizuje budući dom venčanog para.

U toku obreda koriste se dve čaše vina, jedna za veridbu i jedna za venčanje. Ceremoniju veridbe i venčanja razdvaja samo čitanje bračnog ugovora - ketube, ispisane na aramejskom jeziku. Pošto je veridba kod Jevreja pravni čin, potrebna su dva svedoka koja nisu u srodstvu sa mladencima. Rabin utvrđuje da li par zaista želi da zasnuje zajednicu po svojoj slobodnoj volji i želji, a kada oni to potvrde završava se veridbeni čin izgovaranjem blagoslova i odmah prelazi na ceremoniju venčanja.

Od XIV veka običaj je da rabin obavlja venčanja. Dok stoji pod baldahinom, mladoženja stavlja prsten na kažiprst mladine desne ruke i svečano izjavljuje "neka si posvećena meni sa ovim prstenom prema zakonima Mojsija i Izraela". Mlada takođe može darivati prstenom budućeg muža. Prsten koji

ona stavlja mladoženji na ruku je simbol emotivnog odnosa koji ima prema njemu. Običaj potiče iz VII veka. Posle toga prelazi se na čitanje bračnog ugovora, koji se sastavlja dan uoči venčanja. Muž se obavezuje da će čuvati, poštovati i brinuti se za ženu, da će joj obezbediti potrebna materijalna dobra u slučaju smrti ili razvoda, a žena se obavezuje da će svoje bračne dužnosti obavljati valjano i iskreno. Zatim se prelazi na čitanje sedam blagoslova koje navodi Talmud (ševa be-rahof), ispija vino i proglašava brak valjanim prema jevrejskim propisima.

Kada se svečani čin sklapanja braka završi, postoje dodatni običaji kao što je razbijanje čaše, običaj da mlada pod baldahinom tri puta obilazi oko mladoženje itd. Običaj razbijanja čaše bazira se na Talmudu i treba prisutne da podseti na uništenje Hrama u Jerusalimu i da opomene da se i u trenutima najveće radosti treba setiti najtragičnijih događaja u jevrejskoj istoriji. Takođe postoji običaj da se nakon venčanja mladenci nakratko izdvoje, što simbolizuje prekid posta koji prethodi venčanju i koji su mladenci držali radi preispitivanja svojih grehova i duhovnog očišćenja.

Venčanja se ne obavljaju na Šabat, za vreme praznika i postova, u danima koji slede neposredno posle Pesaha i Sukota, kao i za vreme brojanja omera.

Brak između ljudi u krvnom ili rodbinskom srodstvu kod Jevreja je najstrože zabranjen, zatim sa tuđom ženom ili sa ženinom sestrom (osim u slučaju ženine smrti). Isto tako brak između Jevreja i ne-Jevreja ne priznaje se kao valjan.

10.5 RAZVOD

Kad život udvoje postane nemoguć i nema nade da se može popraviti, može se tražiti i dobiti razvod. "Krivica" se ne mora dokazivati. Čovek može dobiti razvod ako u braku nema dece više od deset godina. Žena može tražiti razvod kada muževljevo ponašanje ili vrsta posla kojim se bavi onemogućavaju život udvoje.

Procedura razvoda je strogo definisana i ona se obavlja po propisima halahe (verski propisi) pred verskim sudom (Bet Din). Građanski razvod se ne priznaje. Bet Din ima obavezu da učini sve kako bi izmirio par i ponovo ujediniio supružnike, mada nije dužan da istražuje uzroke za razvod ili način kako

će se on finansijski razrešiti. Procedura traje oko dva sata, pri čemu dobar deo vremena prolazi u pisanju brakorazvodnog dokumenta - geta. Get se piše posebno za muža, posebno za ženu. Ne sadrži razloge razvoda i ne okrivljuje ni muža ni ženu. Po dobijanju geta, razvod je okončan i bivši supružnici mogu ponovo da se venčaju. Međutim, žena ne sme da se preuda devedeset dva dana posle razvoda, da bi se, ukoliko je bila trudna, izbegle sumnje oko određivanja očinstva. Ženi je dozvoljeno da se uda za čoveka od kojeg se razvela jedino u slučaju da se u međuvremenu nije ponovo udavala.

10.6 ŽALOBNI OBIČAJI

Razrađujući propise Tore o iskazivanju pošte umrlom i o načinu sahranjivanja i oplakivanja, rabini su doneli niz propisa koji određuju način ponašanja ožalošćenoga i odnos drugih lica prema njemu.

Hevra kadiša preuzima celokupnu brigu oko pokojnika i sahrane. Pokojnik se okupa, zatim obuče u belu platnenu mrtvačku odeću koju čine ogrtač, gaće, bele čarape i kapa (kod žena marama), zatim se, ako je pokojnik muškarac, uvije u molitveni šal - talit, a ako je žena u čaršav. Mrtvački sanduk treba da je sasvim skroman. Ako se sahrana obavlja iz kuće žalosti, sanduk se nosi na kolima bez ikakvih ukrasa. Pratinja je sveta dužnost. Za vreme ukopa čitaju se molitve "El male rahamim" (na hebrejskom "Bože, pun si milosrđa") i Kadiš (aramejski - svčt). Kadiš čita sin ili najbliži muški rođak i za njegovu čitanje potreban je minjan. Kada se sanduk spusti u raku, prisutni bacaju tri grumena zemlje u grob.

Zabranjena su samoranjavanja u znak žalosti. Samo bliži članovi porodice zasecaju svoja odela u visini grudi, sa leve strane.

Stari je običaj bacanja vode iz kuće umrlog, kao i iz tri susedne kuće sa leve i desne strane.

Posle ustanovljavanja smrti, ogleđala u kući se pokrivaju, a slike obrću naopako. Telo mrtvog se ne ostavlja samo. Ono se čuva i danju i noću, kako praznikom tako i subotom.

Po jevrejskim običajima i propisima sahrana se obavlja što je pre moguće. Smatra se da odlaganje predstavlja omalovažavanje pokojnika. Odlaganje je dozvoljeno ako se radi o odavanju posebnih počasti ili ako treba sačekati rodbinu.

Bibliografija

1. Šarl Etinger i dr., Istorija jevrejskog naroda, Ginko, Beograd, 1996
2. Simon Dubnov, Kratka istorija jevrejskog naroda, Tabernakel, S. Mitrovica, 2006
3. Eugen Verber, Uvod u jevrejsku veru, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1993/5754
4. Pavle Šosberger, Osnovni pojmovi jevrejskih običaja i religije, Prometej, Novi Sad, 1996 i AP Vojvodina, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje i kulturu, Novi Sad, 2006
5. Talmud, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1990
6. Eli Tauber, Ilustrovani leksikon judaizma - Istorija, religija i običaji, Magistrat, Sarajevo, 2007
7. Encyclopedia Judaica

